

ikke uden talent. Den polstrede Ugle er et godt eksempel, og et eksempel til efterfølgelse. Den er netop kommet i nyt optryk (med moderne ud-

derefter udgiverens kommentarer. Den er ofte befriende, altid vittige og i det store og hele drøbende for en holdning til kunsten, som ikke er

er paa bindet). Vi anbefaler den til to slags læsere: 1) læsere, som frygter lyrik, og 2) læsere, som skriver lyrik.

sund: Passiv ærbødighed. Paa den ene side viser antologien (bedre end nogen kronik), hvad det er de moderne digtere gør oprør imod hos

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*

Autor(in)/
author: Erik M. Christensen

Kapitel/
chapter: »Kan Holger Mikkelsen skrive?«

In: Christensen, Erik M.: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2001

ISBN: 3–927229–04–0

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 6

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 291–300

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

Kan Holger Mikkelsen skrive?

Mit bidrag til arbejdsgruppen med fællestema »roman-autobiografi-biografi« blev i sin fulde ordlyd, dateret 7. august 1989, forsynet med den også her anvendte overskrift, udleveret til arbejdsgruppens deltagere ved det møde, hvor jeg skulle holde mit foredrag.

Det var ikke bare en venlighed over for deltagere, som måske kunne have svært ved at forstå min udtale af de meddelte problemer og løsningsforslag; det var faktisk i selve formen et forsøg på at genspejle en arbejdsproces, ja en håndgribelig »intertekstualitet« i min egen produktion i tiden mellem den 1. juli 1988 og den 7. august 1989. Ikke så lidt forvirrende, og derfor også forelagt ikke blot mundtligt, men samtidigt i den skriftlige og oprindelige ægthed.

Nu er det efterhånden blevet til en fast uvane, at deltagere i arbejdsgrupper holder foredrag, som man hellere ville *læse* end høre. Simpelthen fordi vi efterhånden har forstået, at vores foredrag skal trykkes. Og hvem gider skrive to gange, hvis man kan nøjes med én gang? Deltagere i arbejdsgrupper er som regel alt for høflige og kollegiale til at protestere over den elendige mundtlige form som efterhånden er blevet normal praksis. Der var ingen, som protesterede i vores arbejdsgruppe, hverken over min uddeling af en tekstsamling, som jeg derpå læste højt, eller over andre diskussionsoplæg, som slet og ret blev læst højt fra et trykkefærdigt manuskript, som ikke blev uddelt.

Jeg er fræk nok til at gentage spøgen her og nu. Det nedenstående er derfor nøjagtig det samme som jeg forelagde i Svendborg. Der er kun foretaget den nødvendige forandring, at den første side, hvor jeg forklarede systemet i det forelagte, er blevet erstattet af det afsnit som den gunstige læser netop i dette øjeblik er ved at tilegne sig. Dette her er altså nyt, og det nye op-hører nedenfor på det sted, hvor afsnit A begynder.

Mit bidrag omfatter fire afsnit med betegnelserne A, B, C, D. De første to er første og sidste rent kronologisk; de sidste to er eksempler på den slags fortrolige noter, som man egentlig kun nedfælder til eget brug eller til en indviet kreds af medstuderende; deres datering ligger i juli og juni 1989, altså i selve optrækket til udarbejdelsen af det egentlige diskussionsoplæg. Vi har altså følgende:

(A) 1988.07.01, »Muligt bidrag« udarbejdet og sendt til den kommende arbejdsgruppes leder samtidig med min tilmelding. Udarbejdelsen havde til formål at bevæge arbejdsgruppens leder til at vælge mit problem til genstand for hele arbejdsgruppens beskæftigelse med temaet »roman–autobiografi–biografi«. Arbejdsgruppens leder lod sig ikke friste af dette tilbud. Det var altså en fiasko.

(B) 1989.08.07, »Diskussionsoplæg«.

(C) 1989.07.12, »Hvad er fiktion?« – et fortroligt arbejdsnotat.

(D) 1989.06.21, »Findes Tage Skou–Hansen?« – fortroligt arbejdsnotat.

Men naturligvis går kampen videre. Her i Berlin, hvor dette nu skrives denne dag, den 30. januar 1990, efter at Muren er faldet og kort før jeg tiltræder en længere forskningsorlov fra mit professorat, her sidder i Berlin (West) en gruppe studerende og arbejder videre med de papirer, som hermed forelægges for evigheden, i dyb beskedenhed.

A: Muligt bidrag

Kan Holger Mikkelsen skrive?

Holger Mikkelsen er uafbrudt jegfortæller i Tage Skou–Hansens romanrække *De nøgne træer* (1957), *Tredje halvleg* (1971), *Medløberen* (1973), *Den hårde frugt* (1977), *Over strengen* (1980). I begyndelsen af 1980'erne er de fem romaner udsendt i serien Gyldendals Paperbacks, alle med denne tilføjelse på bogens omslag: Roman om Holger Mikkelsen.

Romanrækken er fortalt i jeg-form af Holger Mikkelsen, og alt er fortalt af ham. I romanen *Medløberen* fortæller han endog, hvordan han fortæller en ung kvinde en lang fortælling (om fodbold) for at påvirke hende; men han fortæller aldrig, hvorfor han i grunden fortæller disse romaner, i denne

form, til hvem, hvornår? Mit spørgsmål stammer fra et Hauptseminar i Berlin sommeren 1988: er det Holger Mikkelsen der har skrevet disse romaner, eller er der et hul i realismen mellem jeg-fortælleren og det fortalte? Hvem sidder i givet fald i hullet? Tilføjelsen på romanernes omslag fra og med 1980 »Roman om Holger Mikkelsen« fordyber problemet Roman-Autobiografi-Biografi, og Thorkild Bjørnvig har i sine *Erindringer 1938-46* ladet forstå, at Holger Mikkelsens forbrug af Bjørnvigs og Tage Skou-Hansens fælles fortid tangerer Bjørnvigs autobiografiske selvforståelse ubehageligt (*Jordens hjerte*, 1986, 244-256).

Der foreligger et omfangsrigt publiceret og upubliceret, fiktivt, quasi-fiktivt og ikke-fiktivt materiale som kan inddrages til yderligere belysning af denne problemstilling i teori og praksis i forbindelse med de fem romaner om (og af ?) Holger Mikkelsen ved (om og af ?) Tage Skou-Hansen, 1957-1980.

I den første af romanerne hedder det, midt i katastrofen i oktober 1944:

Jeg kunne ikke svare hende, og jeg kunne ikke føle andet, end at mit liv var forbi, når hun forlod mig. Der fandtes ikke mere at miste eller håbe. Jeg vidste det nu: jeg ville ikke overleve krigen. Det var ikke muligt at overleve den. Hvis jeg ikke blev skudt, ville jeg være brugt op, når den var forbi. Sammen med Gerda kunne jeg måske have stået den igennem, alene kunne jeg ikke. Men måske blev man heller ikke nogen rigtig god sabotør, før man havde indset, at der ikke var noget liv bagefter. At det slet ikke var meningen, at der skulle være en fortsættelse. Det var ikke blot risikoen og kampen, man skulle acceptere, det var døden. Alt det, som kom bagefter, var ikke for mig og min slags. [*De nøgne træer* (1957) 1981, 195]

Skrifteoretisk kan man naturligvis gøre sig morsom på fortællingens regning og sige, at enhver jeg-fortæller fortæller for at holde sig i live (»jeg fortæller, altså er jeg«) – men hvor eksisterer den jeg-fortæller, som i 1957 fortæller at han dør i 1944?

Kan Holger Mikkelsen skrive eller kan han ikke? Er han (på det citerede sted *gjort*) fundamentalt utroværdig? Eller er der blot tale om hvad man i datidens sprog måske kunne kalde et »eksistentielt nulpunkt« (fiktivt og/eller ikke-fiktivt), som forudsætning for alt? I modtagelseskritikken 1957ff – den var begejstret! – er heroisk resignation (»aldrig stille livet betingelser«) påfaldende. Så tav Holger Mikkelsen til efter 1968.

Se også: Ole Ravn, *Tage Skou-Hansen. De nøgne træer. Et studie-hæfte ved-*, Dansk lærerforeningen (Birgitte Schovsbo, Solsortevej 28, DK-4300 Holbæk) 1979. – Ejgil Søholm, *Fra frihedskamp til lighedsdrøm. En læsning af Tage Skou-Hansens forfatterskab*, Gyldendal 1979.

B: Diskussionsoplæg

Kan Holger Mikkelsen skrive?

I fortsættelse af mit papir af 1. juli 1988 har jeg forsøgt at indbringe mit problem for den jury, som jeg dengang appellerede til, og som ikke blev etableret.

Jeg har forsøgt det, idet jeg har konsulteret så godt som hele den samlede faglitteratur, som anbefales af Dr. Annegret Heitmann i hendes udaterede »2. Rundschreiben«, som jeg modtog den 28. marts 1989. Jeg havde jo håbet, at gruppearbejdet om »Roman-Biographie-Autobiographie: Narrativer Grenzverkehr« ved »9. Arbeitstagung der Skandinavisten des deutschen Sprachgebiets« i Svendborg 14. – 18. august 1989 kunne have været organiseret som en jury i mit spørgsmål. I stedet blev 10–15 mindst lige så påtrængende opgaver programsat for arbejdsgruppen sammen med mit problem. Derefter var der ikke andet at gøre end at gennemgå den anbefalede faglitteratur på egen hånd.

Det har været interessant og så godt som fuldkommen irrelevant. Men ikke helt.

Dels har jeg haft lejlighed til at genopfriske min gamle litteraturteoretiske erfaring, at litteraturteori kun kan forstås og kritiseres inden for en bestemt teoretisk horisont. Det betyder, at enhver litteraturteori etableres ud fra en bestemt filosofi, erkendelsesteori eller anden forhåndsopfattelse, som litteraturteorien ikke evner at problematisere, og som bestemmer, hvad der kan diskuteres. Hvis man ikke er indforstået, så er man udelukket. Dette paradigme er ikke blot videnskabeligt, det er faktisk eksistentielt. Jeg afstår fra at overbetone dets tragiske aspekter og nøjes med at fremhæve, at det er en dyrekøbt erfaringssag, at det virkelig tager meget tid (og kraft) at indarbejde sig i fremmede forståelseshorisonter. Man er underkastet visse tidsøkonomiske nødvendigheder, ikke blot som embedsmand, men også som

dødelig, og når man et par gange har oplevet, at produktet af anstrengelsen ikke stod i forsvarligt forhold til den glæde man ellers kunne have af sin disponible tid, så bliver man forsigtig med den slags investeringer.

Dels har jeg så genopfrisket denne erfaring i forbindelse med et rigt spektrum af teori-mafiosi. Ikke blot den præcise Paul de Man, men også gemtligte typer som John Dewey og Michael Glowinski har jeg forladt uden dårlig samvittighed. Muligvis er det visse kantiansk-fænomenologiske sympatier som har medført at jeg fandt Wolfgang Isters approach i *Funktionen des Fiktiven (Poetik und Hermeneutik, Bd. X)*, München 1983, mest givende, rent teoretisk. Her negeres – for mig overbevisende – med eftertryk den gamle, umulige modstilling af fiktion og virkelighed. Det fiktive ser Iser som del af det imaginerede, bevidste; og digtningens sandhedskarakter beror for ham i dens fremtrædelsesmåde som alternativløs (udført p. 556).

Herefter kan jeg afgøre mit spørgsmål, idet jeg enten siger at det er meningsløst eller beslutter mig til at digte et svar som savnes i Tage Skou-Hansens romaner »om Holger Mikkelsen«.

Bertil Rombergs *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel* (Stockholm 1962), som jo er en klassiker på det område, vores arbejdsgruppe drejer sig om, er jeg naturligvis også stødt på. Bogen er fuldt forståelig med normalt menneskelig common sense, og jeg er glad for at kunne sige, at man ved Bertil Rombergs hånd når frem til et resultat, der tåler sammenligning med det allerede skitserede. Bertil Romberg interesserer sig nemlig overhovedet ikke for jeg-romaner, hvis »episke situation« ikke er evident. Den episke situation er imidlertid netop, hvad mit spørgsmål efterlyser: hvordan, hvordan og hvorfor fortæller Holger Mikkelsen. Denne form for realisme er ikke Tage Skou-Hansens i romanerne »om Holger Mikkelsen« – og derfor falder de uden for Bertil Rombergs fornuftige interesseområde.

I øvrigt kan jeg nævne, at Käthe Hamburger i sin *Die Logik der Dichtung* (1957) og – iflg. Romberg – i et forarbejde 1953 simpelthen har udelukket jeg-fortællinger fra den egentlige fiktion med den begrundelse, at man ikke immanent kan vide, om man har at gøre med digtning eller med historiskrivning.

Der er med andre ord overhovedet ikke hjælp at hente, og jeg kan som sagt vælge imellem at lade mit spørgsmål falde (»kategorifejltagelse« ville Wittgenstein have kaldt det, ikke?) eller begive mig teoriløs ind i fiktionens univers. Dr. Heitmann har også her noget at tilbyde, nemlig Julian Barnes,

Flaubert's Parrot (1984) (»2. Rundschreiben«, p. 2). Jeg har – selvfølgelig – gjort min pligt og læst bogen. Den er ganske rigtigt, som Dr. Heitmann siger, en »Text [...], der [...] amüsiert« (ibid.). Til orientering vedlægger jeg mit notat af 89.07.12. Som man vil se, støder vi her på identitetsproblemet i adskillige varianter. Der kan ikke være tvivl om, at identitetsproblemet er sagen.

Identitetsproblemet er sagen for vores arbejdskreds, når vi har foresat os at problematisere grænserne mellem de tre genrer, roman/autobiografi/biografi. Käte Hamburger har endvidere for jeg-romanens vedkommende peget på løsningen: identitetsproblemet kan kun løses uden for teksten *i forhold til en kontekst*. Dette svar er faktisk generelt gyldigt. Således løses verifikationsproblemet ved litteraturvidenskabelig meningsanalyse faktisk med hensyn til en bestemmende kontekst, og vi kan endda præcisere dette svar:

En suppleringsbasis er en intersubjektivt identisk, mere eller mindre struktureret og reviderbar sammenhæng, som med erfaringsgyldighed indeholder fremtrædelsesformer for mening som har eller skal have bestemmelsesgyldighed for tekst og tolkning som fremtrædelsesformer for tekstens mening. [*Hermeneutikk og litteratur*. Red. Kittang & Aarseth, Bergen/Oslo/Tromsø 1979, 98]

Identitetsproblemet er imidlertid ikke blot vores, som litteraturvidenskabskvinder og –mænd. Det genfindes hos Tage Skou-Hansen, hos Thorkild Bjørnvig, ja overhovedet i den periode, hvor Holger Mikkelsen kommer til sig selv. Til orientering vedlægger jeg mit notat af 89.06.21.

Min arbejdshypotese for den fortsatte beskæftigelse med Holger Mikkelsen må være, at Holger befinder sig i et højspændingsfelt, hvor Tage Skou-Hansen, Thorkild Bjørnvig og Knud Jensen nedsmeltes og genopstår i skikkelser som f. eks. Tage Skou-Hansen, Thorkild Bjørnvig og Knud Jensen i Bjørnvigs »Erindringer 1938–46« (*Jordens hjerte*, 1986) eller som Holger Mikkelsen eller som Kjeld i *De nøgne træer* (1957) eller som Aksel, der læste tysk på Aarhus Universitet under krigen, jvf. Tage Skou-Hansen, *Springet. En historie fra det runde bord* (1986, 48).

De har alle læst tysk i Århus dengang, hos min senere kollega i Berlin, nu afdøde professor Heinrich Fauteck (1910–1986). Der var én af dem, som tog tysk litteratur så alvorligt, at han gik frivilligt i tysk krigstjeneste – tilsyneladende uden at begribe, hvis våben han bar. Det var Knud Jensen og det var Aksel, og Knud er sikkert den figur, det hele kommer til at dreje sig om: man-

den som ikke kunne skelne mellem Rilke, Hölderlin og Hitler. Holger negerer dem, er jurist.

Selvfølgelig er det vores opgave at argumentere for en skelnen mellem roman, autobiografi og biografi.

Det er uden tvivl sådan, at vi i den æstetiske indstilling til teksterne mister evnen til denne skelnen. I den æstetiske indstilling er teksten nemlig uden alternativ, som jeg allerede har citeret Wolfgang Iser for at mene. Det er livsfarligt ikke at kunne forlade den æstetiske indstilling.

I den analytiske indstilling fremtræder den æstetiske tekst anderledes. Det kan man læse om hos Jürgen Habermas (»Philosophie und Wissenschaft als Literatur?«, in *Nachmetaphysisches Denken*. Philosophische Aufsätze, 1988, 242–263). Her hedder det helt ædrueligt og optimistisk om vores hverdag:

Während jene Ansprüche auf die Wahrheit von Aussagen, die Richtigkeit von Normen, die Wahrhaftigkeit von Expressionen, den Vorrang von Werten, die die Prosa des Alltags durchziehen, den Sprecher wie den Adressaten betreffen, besitzen die Geltungsansprüche, die innerhalb des literarischen Textes auftreten, dieselbe bindende Kraft nur für die *in* ihm auftretenden Personen, aber nicht für den Autor und den Leser. Der Geltungstransfer wird an der Grenze des Textes unterbrochen, setzt sich nicht durch die kommunikative Beziehung hindurch bis zum Leser fort. In diesem Sinne sind die literarischen Sprechhandlungen illokutionär *entmächtigt*. Die interne Beziehung zwischen der Bedeutung und der Geltung des Gesagten bleibt nur für die Romanfiguren, für die dritten Personen oder für die in Dritte verwandelten zweiten Personen – den dargestellten Leser – intakt, nicht für den realen.

Diese Entkoppelung hält den Leser davon ab, bestimmte Fragen an den Text zu richten: [...]. [p. 261]

– som for eksempel det spørgsmål, om Holger Mikkelsen kan skrive.

Men digtningens kraft udfolder sig i det rum, hvori Holger Mikkelsen lever og hvor Aksel blev forført af tysk litteratur ved Aarhus Universitet, for alvor, som man kan læse: i Tage Skou-Hansens roman og i Thorkild Bjørnvigs erindringer, hen over grænsen mellem roman, autobiografi og biografi.

C: Hvad er fiktion?

Julian Barnes, *Flaubert's Parrot* (1984), London 1985; mit eget eksemplar, 190 sider.

I denne tekst kan kun den absolutte Flaubert-ekspert gøre sig håb om at skelne mellem tekst, der er digtet af Julian Barnes og tekst, som ikke er.

Tekstens jeg-fortæller er den pensionerede praktiserende læge, Geoffrey Braithwaite, som er Flaubert-begejstret. Han er på jagt efter den udstopede papegøje, som Flaubert angiveligt havde for øje, da han skrev en bestemt velkendt novelle. Braithwaite ender med at finde et lager af mulige sådanne papegøjer. Undervejs har han indgående drøftet litteraturhistorisk problematik, mere eller mindre med dette eksplicite resultat implicit:

We can study files for decades, but every so often we are tempted to throw up our hands and declare that history is merely another literary genre: the past is autobiographical fiction pretending to be a parliamentary report. [90]

Bogens (romanens?) mest bevægende kapitel er en (fuldkommen opdigtet?) betroelse og Flaubert-kritik i munden på Flauberts elskede dame Louise Colet (kapitel 11), faktisk et pragtfuldt indirekte portræt af en stor demimonde, egnet til at tage dysten op med f. eks. Karen Blixens store kvindeskikkelser.

Kapitel 13 fortæller sandheden (!) om Geoffrey Braithwaite's hustrus død: »This is a pure story, whatever you may think« (p. 160); hun begik selvmord og blev til slut hjulpet af sin elskende mand, idet han afbrød den meningsløse tilknytning til apparatur. Hun bedrog ham livet igennem, og han vidste det.

Kapitel 14 »Examination Paper« pointerer kunstproblematikken og citerer bl. a. mesteren for påstanden om dannede folk: »Even what art is escapes them« (p. 174) – og det tør man måske nok sige.

Sidste kapitel (15) fører papegøje-jagten til dens åbne slutning, og man har været elskværdigt underholdt hele vejen igennem, ikke mindst i konfrontationen med den forguede alvorstunge spøgefugl Flaubert (?).

D: Findes Tage Skou-Hansen?

Till Behrend har i dag gjort opmærksom på at Tage Skou-Hansen tematiserer jeg-fortælleren Holger Mikkelsen i sin artikel fra 1969: »Ernst og Elsebet og Fenger og Hal og Birgit« (in *Det midlertidige fællesskab*, 1972, 64–69).

Artiklen rummer adskillige interessante momenter. Tage Skou-Hansen mener, at læserens indfølelses-behov tilsiger at man arbejder med personer på afstand af forfatteren selv (p. 65); dette er for Tage Skou-Hansen lettere med en jeg-fortæller (p. 66); og alligevel leverer han følgende om de fem forskellige jeg-fortællere i sin roman *Hjemkomst* (1969), at:

[...] jeg dog ikke kan bytte sjæl med folk og være en anden, men må opfatte de fem fortællere som en og samme person, nemlig mig selv. Og ikke som virkelige skikkelser, men som skikkelser i en bog, styret af mig. [67]

Som om dette ikke var modsigelse nok, findes tilmed følgende påstand:

Den midlertidige ophævelse af jeg'et – identiteten – er forfatterens erhvervs-fidus. [66]

Han taler om attituderelativismen og stiller her over for »det gamle personlighedsbegreb« (p. 65) som mindre praktisk. Han synes virkelig at tumle rundt i hvad man må kalde identitetsproblemer.

Det er til gengæld tidstypisk; ikke blot som »fremmedgørelse« i den marxistisk bestemte debat efter 1968, men som identitetsproblemer i forbindelse med kulturkrisen særdeles prægnant efter 1945 og tematiseret bl. a. i tidsskriftet *Heretica* (1948–1953) og i kredsen omkring tidsskriftet, jvf. Per Dahl, *Thorkild Bjørnvigs tænkning* (1975) med dens kapitel om dette emne, »identitet«. – At Tage Skou-Hansens identitetsproblem ikke er den marxistiske kulturkritiks synes at kunne fremgå af en artikel fra det følgende år (1970) »Om den dokumentariske roman« (in *Det midlertidige fællesskab*, 1972), hvor han bemærker:

Det er [Per Olov] Enquists tro at politik er tilgængelig, uden hemmeligheder, ikke forbeholdt nogen. Sådan angriber han den hellige ko, som hedder fremmedgørelsen. [p. 73–74]

Efterskrift den 31. januar 1990

Kan Holger Mikkelsen skrive?

Svaret er, at Holger Mikkelsen er førsteperson i en førstepersonsroman som ikke indeholder hans episke situation på en sådan måde at det fremgår, om Holger Mikkelsen kan skrive.

Forlanges spørgsmålet derfor besvaret med ja eller nej, så kan svaret kun gives i en digtning eller en tendentielt livstruende overskridelse af grænserne mellem roman, selvbiografi og biografi.

Vi befinder os uundgåeligt i en opgave af den slags.

[1991]